Rendvédelem és előítélet

Feloldható-e az ellentmondás?

Megítélésem szerint fontos és érdekes problémába ütköztem. Nem letisztult gondolatmenettel jelentkezem, ennek több oka is van. A szóban forgó kérdés bonyolult, szerteágazó, többféle tudományághoz kötődik. Vizsgálódásomnak az elején tartok, inkább a probléma felvetésére és körbenjárására vállalkozhatom, nem a megoldására. Mégis írok róla, remélve, hogy közös erővel talán sikeresebben megbirkózunk e kérdéssel. Kérem az olvasót, ilyen szellemben fogadja gondolataimat.

Vizsgálandó témánkat jelezhetjük egy provokatívnak tűnő kérdéssel: *Lehetséges, hogy a rendvédelmi szervezetek akaratlanul is előítéletessé teszik tagjaikat?* A kérdés mögött meghúzódó probléma lényege egyszerűen megragadható. Pszichológiai elemzésekből tudjuk, hogy a hatalomra, erőszakra épülő, hierarchikus emberi viszonyok előítéletessé nevelik az ilyen viszonyok között élő személyeket. (Erről később még bővebben szólunk.) A rendvédelmi szervezetek (a büntetésvégrehajtás, a rendőrség, a határrendészet stb.) lényegükből adódóan ilyen, hatalomra épülő, hierarchikus szervezetek. Joggal feltételezhető tehát, hogy a rendvédelmi szervezetek belső viszonyaik, szellemük következtében akarva-akaratlanul előítéletessé nevelik tagjaikat. Ugyanakkor ugyanezeknek a rendvédelmi szervezeteknek tudatos törekvése, hogy feladataikat előítéletmentesen lássák el, hogy tagjaik előítéletességét a lehetőségek szerint a minimálisra csökkentsék. Ezt várja el tőlük a demokratikus jogrendszer és a civil lakosság is. Nyilvánvaló az ellentmondás a két tendencia között. Az egyik oldalról a rendvédelmi szerveknek a lehetőségek szerint elő-ítéletmentesen kellene dolgozniuk, tagjaikat az előítéletmentes egyének köréből kellene toborozniuk, munkatársaikat az előítéletek csökkentése irányában kellene nevelniük, a másik oldalról viszont a rendvédelmi szervezetek felépítésük és gondolkodásmódjuk következtében az előítéletesség „melegágyai". Mit lehet itt tenni? Hogyan lehet kezelni vagy megoldani ezt az ellentmondást?

Mielőtt a végső kérdésekre válaszolni próbálnánk, előbb aprólékosan meg kell vizsgálnunk magát a problémát, hiszen elnagyolt fölvetése nyomán még számtalan tisztázandó kérdés maradt vissza, és ahogy mondani szokták: *„az ördög a rész-*

letekben rejlik". Mindenekelőtt vizsgáljuk meg, hogy valóságos problémával állunk-e szemben, vétek lenne ugyanis valamiféle mondvacsinált problémával vagy félreértéssel bajlódnunk. Vegyük sorra tehát azokat az ellenvetéseket, amelyek a fenti elnagyolt gondolatmenettel szemben felvethetők.

Néhány lehetséges ellenvetés

Az előbb hivatkozott pszichológiai vizsgálatot *Adorno* és munkatársai a második világháború után végezték el; a náci antiszemitizmustól megdöbbenve és elborzadva az előítéletesség lélektani gyökereit akarták föltárni. Adorno és munkatársai (a továbbiakban röviden Adorno) kutatása tehát nem friss. Eredményeire épülő gondolatmenetünk érvényét meg lehet kérdőjelezni azon az alapon, hogy Adorno kutatásai óta széles körű és további vizsgálatok elemezték az előítéletesség gyökereit, és abban Adorno eredményeihez képest lényegesen új oldalakat tártak fel. Az újabb eredmények ugyanis részben cáfolják Adorno azon végkövetkeztetését, miszerint az előítéletesség elsősorban a személyiség olyan torzulásából fakad, amely személyiségtorzulás főként a „tekintélyelvű" („autoritárius") családi nevelés következménye. E kritika mégsem tántoríthat el kérdésünk további vizsgálatától. A szakemberek többsége ugyanis ma is elfogadja, hogy Adorno valós összefüggést mutatott föl a tekintélyelvű családi légkör hatása és a hatásnak kitett személyiség előítéletessé torzultsága között; Adorno következtetéseiből inkább azt bírálták felül, hogy ez a családi hatás volna az egyetlen vagy a legfontosabb gyökere az előítéletességnek. Az a felismerés tehát, hogy a tekintélyelvű légkör hozzájárul a személyiség előítéletessé válásához, ma is elfogadott. A mi gondolatmenetünkhöz pedig ennyi elég.

Témánk elemzésekor számíthatunk arra az ellenvetésre is, hogy Adorno vizsgálata a serdülőket érő családi erőszakról és tekintélyuralomról bizonyította be, hogy az előítéletet szül, a mi gondolatmenetünkben viszont a rendvédelmi szervezetekről és az abban dolgozó felnőtt emberekről van szó. Meglehet, mondhatja vitapartnerünk, hogy a gyermeket érő erőszak hozzájárul az előítéletes személyiség kialakulásához, de ez egyáltalán nem bizonyítja, hogy a felnőtteket érő erőszak az ő személyiségüket is ugyanilyen irányban eltorzítja. Természetesen ez az ellenérv is meggondolandó, mégsem teszi érdektelenné kérdésfelvetésünket, hiszen egyrészt a személyiség alakulása nem áll le a felnőttkor küszöbén, ezért számolnunk kell a rendvédelmi dolgozók személyiségváltozásának lehetőségével is, másrészt – és esetünkben ez a fontosabb meggondolás – a rendvédelmi szakmák elsajátítását többnyire „serdülőkorban", tehát erősen képlékeny és befolyásolható állapotban kezdik meg az érintett ifjak. Vagyis ha a tekintélyelvű családi légkör előítéletesre nevel, akkor evvel a hatással a tekintélyelvű rendvédelmi szakképzés esetében is számolnunk kell. Kérdésünket tehát kár lenne félredobni, inkább tovább kell azt vizsgálnunk.

Problémafelvetésünk jogosságát más alapon is vitatni lehet. Mondhatja valaki, hogy a rendvédelmi szervezetek belső viszonyai és légköre nem tetszőlegesek, ha-

nem a rendvédelmi feladatok természetéhez igazodnak. Hiába vágyunk a tekintélyelvű rendvédelmi szervezetek helyett elfogadó, barátságos szervezetekre, ezek a rendvédelmi munka végzésére nem volnának alkalmasak. Ezért választanunk kell egy oldalról a tekintélyelvű és hatékony rendvédelem, más oldalról az elfogadó és hatástalan rendvédelem között – folytathatja vitapartnerünk. A választás során pedig csakis az első módozatot részesíthetjük előnyben, még akkor is, ha avval az előítéletességnek egy magasabb fokát kell vállalnunk, mint amekkorával a második módozat választása járna, hiszen a fő követelmény mégiscsak a hatékonyság. Erre az ellenvetésre válaszunk a következő. Az érv ésszerűsége és fontossága aligha vitatható. Ugyanakkor eredeti témánktól egy egészen más területre kanyarodik el: azt feszegeti, milyen szellemű rendvédelmi szervekre van ma szükségünk. Ez természetesen nagyon aktuális és fontos kérdés, vitatják is eleget, és a vitából remélhetőleg jó döntések fognak születni. Én jelenleg ebbe a vitába nem kívánok bekapcsolódni. Ez azonban nem változtat azon a helyzeten, hogy eredeti kérdésfelvetésünk is fontos. Hiszen akármelyik rendvédelmi modellben gondolkozunk is, érdemes annak a gyengeségeit is szemügyre vennünk azért, hogy ha lehet, csökkentsük azokat. Aligha vitatható, hogy rendvédelmi szervezeteink ma tekintélyelvűek. Érdemes tehát megvizsgálni azt a kérdést, hogy a tekintélyelvű rendvédelmi szervezetek általában termelik-e, és ezen belül a mi mai rendvédelmi szervezeteink valóban termelik-e az előítéletességet, és ha igen, mit is tehetnénk e nemkívánatos mellékhatás enyhítése érdekében. Egyébként, ha a mai rendvédelmi modellünket a „polgárbarát„" „közösségi"rendvédelmi modellre cserélnénk fel, akkor is érdemes volna megvizsgálnunk, hogy az ilyen módon megváltozott rendvédelmi szervezeteken belül hat-e a tekintélyelvűség, a parancsuralmi hierarchia, és ha igen, termeli-e az előítéletességet. Mert ha termelné, ugyanúgy keresnünk kellene az előítéletesség csökkentésének lehetőségeit, ahogy azt ma is keresnünk kell.

Írásunk címében azt ígértük, hogy azokat a lehetséges stratégiákat vizsgáljuk, amelyek alkalmasak a rendvédelmi tisztképzésben az előítéletesség csökkentésére. Számolhatunk tehát avval az ellenvetéssel is, miszerint hiába igazolnánk, hogy a rendvédelmi szervezetek előítéletességre nevelik tagjaikat, ez a megállapítás magára a tisztképzésre akkor sem volna kiterjeszthető, hiszen más a tisztképző iskola, és más a rendvédelmi szervezet. A rend kedvéért röviden erre az ellenvetésre is válaszolunk. A rendvédelmi tisztképzés valóban nem azonos a rendvédelmi szervekkel, viszont pontosan az azokban folyó munkára akar felkészíteni. Az iskola ezért igazodik a rendvédelmi szervezetek belső viszonyaihoz, szellemiségéhez.

Az iskolára vonatkozóan tehát a következő eredményre jutunk: ha igaz az, hogy a rendvédelmi szervezetek hierarchikus, parancsuralmi rendszere előítéletessé neveli azok tagjait, akkor az is igaz, hogy az ilyen viszonyokra felkészítő, vagyis az ilyen viszonyokat „utánzó"iskola még hatékonyabban, még erőteljesebben előítéletessé neveli hallgatóit, hiszen a hallgatók még igen képlékeny, a nevelő hatásokra igen fogékony életkorban vannak.

Az eddigiek összegzéseképpen megállapíthatjuk tehát, hogy a kézenfekvő ellenvetések áttekintése során eredeti kérdésfelvetésünk nem vesztett megalapozottságából, sőt, inkább megerősítést nyert. A megvizsgált ellenvetések ugyanis nem gyengítették meg a kérdésfelvetésünket megalapozó két állítást: 1. a rendvédelmi szakmáknak munkájuk végzéséhez szükségük van a tekintélyelvű, hierarchikus szervezetekre, és 2. a tekintélyelvű viszonyokról és szellemről az élet egy területén (családi keretek között) már kiderült, hogy elősegítik a személyiség előítéletessé torzulását.

Mit fedezett föl Adorno az előítéletes személyiség vizsgálata során?

Adorno és munkatársai kutatásából most számunkra az érdekes, hogy ők pszichológiai módszerekkel (tesztekkel és interjúkkal) kiválogatták az előítéletes egyéneket, és megvizsgálták azok életútját, és ezen belül családi neveltetésüket is. Ennek során azt találták, hogy az előítéletes egyének múltjában sokkal gyakrabban (sokkal nagyobb százalékban) volt föllelhető az erőszakos, büntető, tekintélyelvű (úgynevezett „autoriter") családi neveltetés, mint a kevéssé előítéletes egyének múltjában. Vizsgálati adataikból továbbá felvázolták az előítéletességre hajlamos személyiség típusát, és bemutatták, hogy tartalmi összefüggés is fönnáll az erőszakos légkörű neveltetés és az előítéletes személyiségtípus jellemvonásai között. Végül azt is kimutatták, hogy az előítéletes személyiség maga is hajlamos az autoriter, erőszakos cselekményekre, várhatóan szülőként is ilyen családi légkört fog kialakítani, vagyis hogy számolni kell az előítéletesség és az erőszak nemzedékről nemzedékre történő továbbadásával.

A mai pszichológia szerint az autoriter, előítéletessé nevelő családi légkör fő jellemzői a következők: benne legfontosabb az engedelmesség, és a legnagyobb bűn a parancsmegtagadás, elnyomják a gyerek kezdeményező készségét, a gyereknek nem lehetnek titkai a szülő előtt, a fő nevelési módszer a fegyelmezés, jobban szeretik a nyugodt gyereket, mint a mozgékonyat, aktívat.

Allport, neves amerikai pszichológus ezt így összegzi: *„Mindent összevéve az eredmények azt tanúsítják, hogy a szigorú, a gyermek elnyomására berendezkedő, illetve a gyermeket örökösen bírálgató családi légkör, melyben a szülők szava törvényként esik a latba, igen nagy valószínűséggel készíti elő a talajt a csoportokkal szembeni előítéletek számára."*

A tekintélyelvű nevelés várható következményeiről pedig így ír Allport: *„Milyen eredmény várható? A gyermek mindenekelőtt megtanulja, hogy nem a bizalom és a türelem, hanem a hatalom és a tekintély szabja meg az emberi kapcsolatok alakulását. Ezáltal fokozatosan hierarchikus kép alakul ki benne a társadalomról. Az egyenlőség valójában nem is létezik. A hatás azonban még mélyebbre terjed. A gyermek lemond késztetései kielégítéséről. Helytelen, ha dührohamai vannak, nem szabad engedetlennek lennie, rá se nézhet a nemi szervére. A gonoszt önmagában kell keresnie, és ott kell legyőznie. A kivetítés (projekció) egyszerű mechanizmusa révén (...) a gyermek másokban lát gonosz törekvéseket, és azoktól ret-*

teg. Azok forralnak ellene sötét terveket, az ő törekvéseik miatt kell neki rettegnie, bennük nem szabad bíznia sosem."

Allport egy másik nevelési stílust támogat: *„Ha ez a gyermeknevelési stílus valóban előkészíti a talajt az előítéletek számára, a másik, az ezzel éppen ellentétes stílusról elmondható, hogy a türelmes magatartást alapozza meg a gyermekben. A magát biztonságban és szeretetben tudó gyermek, akit ha rossz fát tesz a tűzre, nem fenyeget szeretetmegvonás, akit nem a szülői hatalom szüntelen fitogtatásával nevelnek (inkább megszégyenítés mintsem elfenekelés révén), hinni fog az egyenlőség és a bizalom alapvető értékeiben. Ha nem kényszerül arra, hogy saját érzéseit és törekvéseit elnyomja, akkor kevésbé valószínű, hogy másokra vetítse azokat, és az sem lesz várható, hogy gyanakvás, félelem ébredjen benne, valamint hierarchikusan nézze az emberi kapcsolatokat."*

Allport ismertetőjéből képet kaptunk az autoriter család viszonyairól és légköréről, a benne nevelkedő gyermek várható lelki torzulásáról, és az előítéletessé nevelt gyermek későbbi torz viselkedésmódjáról. Az autoriter család a gyermeket erőszakkal, paranccsal, büntetéssel, megfellebbezhetetlen szülői tekintéllyel neveli; az autoriter nevelés a gyermekben vak engedelmességet, a függőség tudatát, a létbizonytalanság érzését, saját törekvéseket elfojtó önfegyelmet alakít ki; és az autoriter módon nevelt gyermek felnőttként a világot hierarchikus hatalmi viszonyok rendszereként fogja felfogni, fölfelé szolgalelkű, lefelé erőszakos önkényúr lesz, más csoportokkal szemben bizalmatlan, elutasító, azoktól rettegő lesz, a másságot bűnbakként fogja hibáztatni, és üldözni fogja.

Most már szembenézhetünk a nyugtalanító kérdéssel. Ismét kérdezzük meg magunktól: *Az autoriter családi nevelés tekintélyuralmi rendszere nem hasonlít-e a rendvédelmi szervezetek belső viszonyaira? A rangfokozat és beosztás szerinti alá-fölérendeltségi viszonyokra? A parancs mindenhatóságára és a feltétlen engedelmesség követelményére?* Az autoriter család fegyelmezési eszközei nem hasonlítanak-e a rendvédelmi szervezetekben jellemző számonkérési, ellenőrzési rendszerre: egyéni felelősség, szigorú számonkérés, a büntetéssel fegyelmezés rideg, személytelen eszközrendszere, a bizonytalanságot és a kiszolgáltatottság érzését keltő önkényeskedés lehetősége, fenyegetése? Az autoriter családi nevelés eredményeként kialakuló személyiség nem hasonlít-e a rendvédelmi szervezetekben kívánatos személyiségtípusra: tekintélytisztelő, engedelmes, egyéni vágyait és törekvéseit háttérbe szorító, önfeláldozó, kemény fegyelmet követelő, a szervezet értékrendjétől eltérő értékekkel, célokkal szemben bizalmatlan „jó katona"típusára?

Megítélésünk szerint az autoriter családi viszonyok és személyiség (az egyik oldalról) és a rendvédelmi szervezetek viszonyai és az azok között kinevelt „rendvédelmi katona"személyiségvonásai (a másik oldalról) között olyan nagy mértékű megfelelést találtunk, hogy azt egyrészt fontos jellemzőnek, másrészt az előítéletesség vizsgálatában ösztönzésnek és kiindulópontnak kell tekintenünk.

Sejtésünk ugyanis az, hogy a rendvédelmi szervezetek az előítéletességgel kapcsolatosan ellentmondásos helyzetbe kényszerültek. Egyrészt kívánatosnak tartják és ezért önmagukban kialakítják az autoriter hatalmi viszonyokat, önmagukban kinevelik az autoriter személyiségű munkatársat, másrészt nem tartják kívánatosnak és igyekeznek gyengíteni, visszaszorítani a munkatársak előítéletességét, holott ez az előítéletesség éppen az autoriter viszonyok és az autoriter személyiségek automatikusan kialakuló, szükségszerű járuléka, tartozéka.

Az előítéletmentes rendvédelmi katona: „fából vaskarika"? Autoriter beosztottat szeretnék, csak előítéletesség nélkül? Az ember könnyen azt mondaná, hogy ez képtelenség, teljesíthetetlen vágy, kár a kérdéssel foglalkozni. De ne kapkodjuk el a véleményalkotást! Jól tudjuk, hogy a világ nem „egy kaptafára készült ", hanem mérhetetlenül változatos. Szelídítettünk már meg káros „mellékhatásokat". Hány gyógyszernek, hány technikai eljárásnak, hány terméknek enyhítettük, fékeztük már meg a nemkívánatos mellékhatásait annak érdekében, hogy magának a dolognak a használatáról ne kelljen lemondanunk? Nem reménytelen eljárás ez az emberi személyiség fejlesztése területén sem, még akkor sem, ha tudjuk, hogy itt rengeteg ismeretlen tényezővel kell számolnunk.

Vizsgált témánk tehát leszűkült arra a kérdésre: *Mit tehetnének a rendvédelmi szervezetek annak érdekében, hogy munkatársaikban megőrizzék a szervezetek számára kívánatos „rendvédelmi katona" személyiségjegyeket, és ugyanakkor a lehetőség szerint mérsékeljék, enyhítsék a „rendvédelmi katona" személyiségtípussal együtt járó előítéletesség tulajdonságának a fellépését?*

Elsősorban a pszichológia tudományától várható, hogy e problémát igényesen elemezze, hogy használható eredményekre jusson. Nekünk most meg kell elégednünk azoknak a tennivalóknak a keresésével és jelzésével, amelyek a rendelkezésünkre álló bölcseleti (filozófiai, etikai) elemzés szempontjaival és eszközeivel is fellelhetők.

„Rendvédelmi katona" a tolerancia készségével? Jelen elemzésünkben induljunk ki abból az – itt és most okkal feltételezett – helyzetből, hogy a rendvédelmi szervezeteknek „rendvédelmi katonákra" van szükségük, és ennek megfelelően azokat is fognak alkalmazni, illetve nevelni. Mit tehetünk annak érdekében, hogy ezek a „katonák" kevesebb előítéletességet és több toleranciát fejlesszenek ki magukban? Abból indultunk ki, hogy a „katonává"nevelést jelen gondolatmenetünk keretében valós és jogos törekvésnek fogadjuk el, tehát a tolerancia kialakítását nem az autoriter viszonyok és az autoriter nevelés visszaszorításával próbáljuk elérni. Milyen lehetőségek maradnak még?

Eszközök az előítéletesség enyhítésére

Az előítéletek fékezésére, tompítására kézenfekvő eszközként adódik a konkrét előítéletek fellazítása ismeretközlés, felvilágosítás, meggyőzés, érzelmi ráhatás stb. segítségével. Ennek a törekvésnek két változata lehetséges.

1. Célba vehetünk konkrét előítéleteket, például a romákkal vagy más konkrét etnikummal szembeni, vagy egy-egy vallási közösséggel, eltérő szexuális viselkedé-

sű csoporttal, valamely szubkultúrával stb. szembeni előítéleteket, és törekedhetünk azok fellazítására, enyhítésére. Ezen belül is több módszerrel próbálkozhatunk.

Tudjuk, hogy az előítéletes ember kellő alap nélkül féli, gyűlöli vagy nézi le előítéletének a tárgyát. Ebből kiindulva az előítélet „tárgyáról" nyújtott tárgyilagos és konkrét ismeretek közlésétől azt remélhetjük, hogy evvel az előítélet „tárgyának" reálisabb megítéléséhez járulunk hozzá. Ezt az eszközt használja például a Rendőrtiszti Főiskola, amikor újabban romológiai ismereteket is nyújt a hallgatóknak.

Abból kiindulva, hogy az előítéletek fontos jellemzője az erős érzelmi színezet (a gyűlölet, a félelem, az irigység, a lenézés), támadhatjuk a konkrét előítéletek érzelmi oldalát is. Az előítélet tárgyával való személyes találkozás, együttműködés, közös érdekeltség átélése pozitív érzelmi elemekkel színezheti a korábban egységesen negatív érzelmeket, ami a konkrét előítéletek enyhüléséhez vezethet. Figyelemre méltó példát láttunk erre a „Kepes-dosszié" című televíziós műsor egyik blokkjában. Az amerikai pszichológus, *Aronson* szervezte az egymástól idegenkedő etnikumú kisdiákokat egymásra utalt tanulócsoportokká, és a közös munka folyamán néhány hónap alatt látványosan elfogadóbbá váltak egymás iránt a különböző etnikumú gyerekek.

Ezek fontos, használható módszerek egyes konkrét előítéletek enyhítésére, ugyanakkor valószínűleg (és sajnos) keveset változtatnak az előítéletek lelki gyökerén, az előítéletes személyiség torzultságán. Alkalmasak az egyén egy-egy konkrét előítéletének enyhítésére, de a többi előítéletét lényegében érintetlenül hagyják, és kevéssé változtatják meg az egyén előítéletekre hajlamosságát. (Még az sem biztos, hogy az ilyen „kúra" után az előítéletekre hajló egyén nem keres új „ellenszenves tárgyat" magának az „elvesztett" előítélete helyett, hiszen lehetséges, hogy az ő lelkületének „előítélet-szükséglete" van.)

2. Más módszerekkel magát az előítéletességet támadhatjuk. Ismeretközléssel, érzelmi élményekkel, tréningekkel bemutathatjuk, és élménnyé tehetjük az előítéletesség ellenszenves, káros, személyiségtorzító jellegét és következményeit. Ebben az esetben tehát az előítéletes személyiséget, mint kerülendőt állítjuk szembe az elfogadó, türelmes, toleráns személyiséggel, mint tiszteletre méltóval, mint kívánatossal. Ez a módszer fontos szerepet kap például az etika oktatása során.

Ez a módszer is hatékony lehet, jóllehet az előítéletes személyiség némileg ez ellen is védett. Az előítéletes egyén ugyanis könnyen egyetérthet velünk abban, hogy az előítéletesség káros és csúnya tulajdonság, de azt nehezen fogja belátni, hogy ő maga is súlyosan előítéletes. Saját goromba előítéleteire indokokat, mentséget fog találni, „ésszerűen" megmagyarázza azokat („racionalizál"), és ezáltal mintegy kitér az előítéletességre irányuló kritika elől.

Az előítéletesség visszaszorítása

Az eddigi említett módszerek a konkrét előítéleteket és általában az előítéletességet (az előítéletességet, mint olyant) támadják. Ezek alkalmazása megítélésünk szerint jelentős rész-eredményeket ígér, ugyanakkor nem elégedhetünk meg

ennyivel. (Persze ugyan mikor lehetnénk elégedettek az előítéletek elleni fellépés eredményével? Az embereket sértő előítéletekből már a kevés is sok.) Érdemes olyan eszközöket keresni, amelyek vagy az előítéletessé torzult személyiséget próbálják „gyógyítani" (az előítéletesség iránti igényt, szükségletet, fogékonyságot próbálják a személyiségben csökkenteni vagy eltüntetni), vagy az előítéletesség kialakulását képesek megelőzni. Ez a módszer tehát nem annyira a lelki torzulás gyengítésére, hanem inkább az „egészséges lélek" megerősítésére helyezi a hangsúlyt.

Könnyű volna azt mondani, hogy ennek a rendvédelemben semmi akadálya sincs, csupán arra kell ügyelnünk, hogy egyrészt a rendvédelemben ne alkalmazzunk autoriter hajlandóságú személyeket, másrészt a rendvédelmi szakképzésben és továbbképzésben ne adjunk helyet autoriter irányban befolyásoló tananyagoknak és tréningeknek, ellenben adjunk helyet a toleranciára nevelő tananyagoknak és tréningeknek. Ez az út azonban a jelen viszonyok között nem járható. Hiszen ez a „jámbor óhaj" tulajdonképpen azt kívánná meg, hogy a rendvédellmbe verbuválás során éppen a rendvédelmi szervezetek igényeinek megfelelő személyeket „rostáljuk ki", és a rendvédelmi képzésben éppen a rendvédelmi szervezetek elvárásaira felkészítő tananyagok és tréningek fontos mozzanatait hagyjuk el. Ahogy az előbb már megegyeztünk, ezt az elvi lehetőséget – minthogy ez szerintünk a jelenlegi magyar rendvédelmi alapelvekkel és általános gyakorlattal nem fér össze – egyelőre nem vesszük számításba. Nem vesszük számításba, hiszen nem foglalkozunk az előítéletesség visszaszorításának olyan módszereivel, amelyek a jelen viszonyok között egyúttal a rendvédelem szakmai hatékonyságát is veszélyeztethetnék. Nem akarjuk a „gombhoz szabni a kabátot". Egyéb megoldási lehetőségeket kell keresnünk. De egyáltalán létezhet-e megoldás erre az ellentmondásos helyzetre?

Az ellentmondás érzékeltetésére fogalmazzuk meg még egyszer a problémát. Tudomásul vesszük és realitásként el is fogadjuk, hogy a rendvédelmi szervezetek légköre, viszonyai és a rendvédelmi szakképzés (a szakmailag nélkülözhetetlen ismeretek és készségek kialakításának „melléktermékeként") egy oldalon az előítéletességre hajlamossá is nevelnek. Ugyanakkor ezt ellensúlyozandó, a másik oldalon, de még mindig a rendvédelmen és a rendvédelmi képzésen belül, olyan módszereket és eszközöket keresünk, amelyek az egyének személyiségét az autoriter torzulással szemben immunissá, az előítéletességgel szemben ellenállóvá, védetté teszik. Szerintünk ugyanis ez az igény nem képtelenség.

3. A rendvédelmi képzésen belül is van lehetőség a teljes, egészséges, kiegyensúlyozott, harmonikus, személyiség kialakulásának megtámogatására, és ez az eljárás egyúttal elveszi a „levegőt", a „teret"az előítéletesség kialakulásától. Az előítéletesség elleni küzdelemben ezt nevezhetjük *pozitív, offenzív stratégiának,* megkülönböztetve azt az eddig említett, inkább védekező módszerektől. Milyen eszközökről van itt szó? Egyszerűen fölsorolhatnánk ezeket, de

talán meggyőzőbb, ha először a felhasználásukkal kialakítandó pozitív személyiségvonásokat vesszük számba. Az egészséges személyiség megerősítésének folyamatában többek között a következő személyiségjegyeket és értékeket szeretnénk megtámogatni a leendő és a tényleges rendvédelmi dolgozókban.

Humanizmus. Az ember tisztelete és megbecsülése – ami természetszerűleg eleve mind az emberi fajnak, mind minden emberi egyednek kijár. E meggyőződés jogi kereteit és elemeit természetesen megtanítják a jogi tantárgyak. Természetesen e jogi tanulmányok is hozzájárulnak, de önmagukban még nem elégségesek a humanista beállítottság kialakításához.

Tolerancia. Nyitott gondolkodásmód. A változatosságnak, a sokféleségnek, a másságnak nemcsak elfogadása, tudomásul vétele (mintegy teherként és kötelességként), de emberi értékként elismerése, nagyrabecsülése és őszinte élvezése is.

Igazságérzet, az igazságosság igénye, az igazságtalanság rosszul viselése. Az előítéletmentes ember nemcsak jogi vonatkozásban igényli az igazságosságot és szenved az igazságtalanság miatt, hanem az erkölcs és a megismerés, az ismeretek területén is. Nem elégíti ki a részigazság, bántja a megalapozatlan minősítés, a téves ítélet, az előítélet stb.

De vajon hogy lehet ilyen tulajdonságokat kifejleszteni és megerősíteni egyetemi vagy főiskolai hallgatókban? Megoldási javaslatunk nem falrengető újdonság: ha kimondjuk, akár közhelynek is tűnhet. Ugyanis többnyire éppen ennek a feladatnak az ellátására alkalmas a szakmai képzésbe beépített humán tudományok, művészetek és filozófia oktatása. (Ebben az összefüggésben „humaniórák"-nak szokták nevezni ezt a „csomagot„, éppen azon speciális személyiségnevelő hatásukra utalva, hogy a velük való foglalatoskodás elősegíti a humánus személyiségjegyek kibontakozását vagy megerősödését.)

Gondoljuk meg: mindennapi életünkben eléggé megterhelő a saját szempontok átgondolása és érvényesítése, nemigen marad időnk és energiánk további szempontokat – csak úgy kíváncsiságból – kipróbálni. Meg aztán kockázatos is saját nézőpontunkat megzavarni, döntéseinket megkérdőjelezni, elbizonytalanítani, hiszen így saját érdekeink érvényesítését is ve- szélyeztethetjük. Továbbá aki soha nem próbálta meg mások szemével, mások helyzetéből nézni a dolgokat, hanem mindég mindent csakis a saját szemszögéből vizsgál meg, az aligha fogja azt gondolni, hogy a másiknak is igaza lehet, hiszen ez a saját szemszögéből nem így látszik. Viszont aki nagyon biztos a maga igazában, és el sem tudja képzelni, hogy néha rajta kívül másoknak is igaza lehet, az aligha lehet toleráns. Úgy tűnik tehát, hogy az érdekérvényesítés, a konkurenciaharc gyakorlata, és a tényismeretek megtanulása nemigen járul hozzá a humánus lelki alkat kialakulásához.

De gondoljunk csak bele egy hatásos színházi estébe, ahol néhány órán át öt-hat szereplő élet-halál kérdésekben küzd egymással, és a maga szemszögéből mindegyiknek igaza van. Mi ülünk a nézőtéren, és bizony átéljük az

egyiknek a gondjait is, a másiknak a dilemmáját is, és akár azt is megérezhetjük, hogy mást tartunk igaznak, amikor az egyik szereplő helyébe képzeljük magunkat, és megint mást, amikor a másik szereplő nézőpontjából ítéljük meg a dolgokat. Lássunk egy példát! Kreón király lázadónak nyilvánítja Antigone bátyját, Polyneikést, és a férfi holttestét büntetésből temetetlenül hagyja heverni a harcmezőn. Halálbüntetés terhe mellett tiltja meg, hogy a testet bárki elföldelje. A halott testvére, Antigone mégis eltemeti testvérét, a király ezért ki is végezteti.

Kinek van igaza? Melyik értékrendet kell előnyben részesíteni: a királyi parancsban megjelenő törvényes rendet, vagy a hagyományos erkölcsön alapuló testvéri kötelesség parancsát? Aligha ül olyan néző a színházban, aki ne próbálná ki mind a király, mind Antigone szerepét is, és ne próbálná mérlegre tenni kettőjük igazságát. A színházban nyugodtan megtehetjük ezt, hiszen amúgy sincs más dolgunk; felkészült és rafinált művészek igyekeznek erre rávenni minket; és semmit nem kockáztatunk a szerepcserékkel, hiszen csak játék az egész. Játék, de egyúttal hasznos lelki gyakorlat is.

Irásunk végkövetkeztetését két tételben fogalmazhatjuk meg. Az előítéletmentesség szakmai követelmény. Az erre irányuló nevelés a szakmai képzésbe tartozik. Az előítélet-mentesség megerősítésére alkalmas tantárgyak és tanszékek a szakmai képzésben fontos szerepet játszó tantárgyak és tanszékek.

A rendvédelmi szervezetekben szükséges hierarchikus felépítésen nem kell feltétlenül változtatni. De tudomásul kell venni annak a személyiségre gyakorolt nemkívánatos mellékhatását is, és ennek ellensúlyozására mindent el kell követni annak érdekében, hogy a humaniórák kifejthessék a káros mellékhatást enyhítő, „gyógyító", személyiségfejlesztő tevékenységüket.

Erdős István

Felhasznált irodalom

Adorno, T. W. *Típusok és tünetegyüttesek. In: Előítéletek és csoportközi viszonyok.* Válogatott tanulmányok. Összeállította Csepeli Gy. Közgazdasági és Jogi Kk. Bp. 1980.

Allport, G. W. *Az előítélet.* Gondolat, Bp. 1977.

Csepeli György: *Előítélet és antiszemitizmus.* Jószöveg Műhely Kiadó, Bp. 1998.

Fábián Zoltán: *Tekintélyelvűség és előítéletek.* (Új Mandátum K. Bp. 1999.

Fogarasi Mihály: *Hatalomvágy, hatalmi pozíció, személyiség.* Rendvédelmi Füzetek, 1999/13. Rendőrtiszti Főiskola, Bp. 1999.

Személyiségdimenziók mérése. Személyiséglélektani szöveggyűjtemény IV/2. Összeállította dr. Szakács Ferenc. Tankönyvkiadó, Bp. 1989.

Személyiségdimenziók mérése. Táblázatok, ábrák, függelékek. Személyiséglélektani szöveggyűjtemény IV/3. Összeállította dr. Szakács Ferenc. Tankönyvkiadó, Bp. 1989.